

Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi

Araştırma Makalesi

Ulaşılabilirliğin Akreditasyon Sürecinde Değerlendirilmesi ve Taşınmaz Kültür Varlıkları¹

Hasan ÜNVER^{a,*}, Ruşen YAMAÇLI^b

^a Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, TÜRKİYE

^b Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, TÜRKİYE

* Sorumlu yazarın e-posta adresi: hasanunver@gmail.com

ÖZET

Çalışmada temel olarak akreditasyonun sürekli kendini yenileyen ve güncelliğini koruması gereken bir sistem olması zorunluluğundan hareketle önce yerelde, sonra da ulusal bazda önerilecek bir akreditasyon sisteminin ilke ve bileşenlerinin belirlenmesi ve düzenlenmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda dünyada yıllardan beri yapılmakta olan uygulamaların yerel koşul ve değişkenler ışığında analizi yapılarak, Türkiye’deki mevcut idari ve pratik uygulamalara yönelik müdahale önerisinde bulunulmuştur. Taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirlikleri konusunda küresel, uluslararası ve ulusal çalışmalar ve hâlihazır durum araştırılarak, elde edilen veriler ışığında Türkiye’de taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerine ilişkin mevcut sistemde herhangi bir düzenleme olmamasından dolayı gerek projelendirme, gerek ruhsatlandırma, gerek uygulama ve gerekse de kullanımların akredite olmadığı ve konuya ilişkin bir yapılandırmaya ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Sorunun çözümüne yönelik olarak Türkiye’deki ihtiyaca yanıt verecek, yerel mevzuat ve teşkilat düzenlemelerini içeren “Koruma-Ulaşılabilirlik Akreditasyon Modeli” önerilmiştir. Sonuç olarak, geliştirilen bu model, taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki kamu yapıları başta olmak üzere tüm yapıyı çevrenin ulaşılabilirliğini akreditasyon açısından destekleyerek önemli ölçüde yol gösterici niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Ulaşılabilirlik, Koruma, Taşınmaz kültür varlığı, Akreditasyon, Ulaşılabilirlik modeli

The Evaluation of Accessibility in Accreditation Process and Immovable Cultural Assets

ABSTRACT

In this work, global, international and national practices and present state on the accessibility of immovable cultural properties are investigated. With the compiled data, it was determined that due to lack of legislative regulations, there is a need for a legislative regulation in regards to the project design, registration, construction and occupation of the immovable cultural properties in Turkey, and “Preservation-Accessibility Accreditation Model” is proposed that recommends changes in regulations at both local and governmental levels in Turkey. All

¹ Bu makale, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Mimarlık Doktora Programı kapsamında hazırlanan ve 15.05.2015 tarihinde savunulan "Ulaşılabilirliğin Akreditasyon Sürecinde Değerlendirilmesi ve Taşınmaz Kültür Varlıkları" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

research in regards to this topic was conducted by reviewing printed literature as well as digital publications of global agencies and organizations. As a result, the proposed model will provide guideline to help access to all public buildings including immovable cultural properties with the help of accreditation.

Keywords: Accessibility, Preservation, Immovable cultural property, Accreditation, Accessibility model

I. GİRİŞ

INSAN haklarının alt kümesi niteliğindeki ulaşılabilirliğe dair tüm küresel, bölgesel ve yerel mevzuat metinleri; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin farklı maddelerinde defalarca beyan edilen, tüm insanların hangi koşul altında olursa olsun eşit oldukları ve tüm kanunlar önünde, bu kanunların sağladıkları hak ve hizmetler bağlamında aynı muameleyi görme hakkına sahip olduklarına dair hükümlere binaen hazırlanmaktadır. Toplumun tüm bireylerinin fiziksel, zihinsel, cinsiyet ve yaş gibi etkenlerden dolayı birbirlerinden farklı özellik ve yeterliklere sahip oldukları gerçeği, toplumun bu bireylere sağladığı tüm olanakların çok geniş bir yelpazedeki kısıtlı insanlar nezdinde en etkin şekilde ulaşılabilirliği şart koşmaktadır.

Türkiye'de kısıtlı bireylere yönelik ilk yasal düzenleme, 30 Mayıs 1997 tarih ve 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'dir [1]. Bununla birlikte 07.07.2015 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (5378 s.K.), Türkiye'de mevzuat bağlamındaki eksikliği tamamlama yolunda önemli bir kilometre taşıdır. Ancak, ulaşılabilirliği kapsamlı biçimde konu alan Türkiye'deki ilk kapsamlı mevzuat metni olması dolayısıyla, alt mevzuatında geliştirilmesi gereken pek çok eksiklik bulunmaktadır ve bu eksikliklerin yıllara yaygın biçimde tamamlanmasını beklemek son derece doğaldır. Bu doğrultuda, hızlı bir belgeleşme süreci başlamış, 5378 s.K.'un çeşitli maddelerinde talimat verdiği [2] birçok yönetmelik ile standart yürürlüğe girmiştir.

Bu çalışmada akreditasyonun kendini sürekli yenileyerek güncelliğini koruması gereken bir olgu olmasından hareketle önce yerelde, sonra da ulusal bazda bir akreditasyon sistemi önerilmektedir. Bu doğrultuda dünyada yıllardan beri yapılmakta olan uygulamaların yerel dinamikler ışığında analizler, küresel ve uluslararası analizler eşliğinde Türkiye'deki mevcut idari ve profesyonel uygulamalar doğrultusunda bir model önerisinde bulunmaktadır.

II. KÜLTÜR VARLIKLARININ ULAŞILABİLİRLİĞİ

Engellilerle ilgili gerek toplumsal ve gerekse de yasal bilinçlenmenin yanında, kültür varlığı niteliği taşıyan taşınmazların korunması da ciddi anlamda önem kazanmış, konuyla ilgili yapılan gerek akademik ve gerekse de profesyonel çalışma sayısı artmıştır.

Bununla birlikte birçok yerel ve merkezi yönetim birimi ile sivil toplum kuruluşu, aslî hizmetlerini yürütmek amacıyla kullandığı hizmet binaları seçiminde, toplumsal hafızadaki saygın konumları nedeniyle korunması gerekli kültür varlığı niteliğindeki taşınmazları tercih etmektedir. Yapıldıkları ve kullanıldıkları sürecin özgün işleyişinden çok farklı dinamikleri olan bir dönemde, gerek kentsel ve gerekse de mimari bağlamda amaçlandıkları ve kullanıldıklarından genellikle farklı bir fonksiyona

evrilmesi ön görülen bu yapıların, 5378 s.K.'un gerektirdiği ulaşılabilirlik ölçütlerinden [2] muaf olması ise başta değinilen eşitlik kavramına aykırı olacağından ötürü kesinlikle kabul edilemez.

Tüm bu yönelimlerin olumlu toplumsal etkilerine karşın, kamu kurum ve kuruluşlarına ait resmi yapıların kısıtlı insanların erişilebilirliğine uygun duruma getirilmesi zorunluluğunun bir alt kümesi olarak, kültür varlığı kimliği taşıyan taşınmazların ulaşılabilirliklerine dair herhangi bir düzeyde mevzuat çalışması veya düzenlemesi bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, kamusal kullanıma sunulan taşınmaz kültür varlıklarının fonksiyon değişikliği bağlamındaki geçiş süreçlerinin özellikle fiziki uygulamalara dair gerek izin ve denetim yetkilisi yerel yönetimler, gerek koruma bölge kurulları ve gerekse de uygulama profesyonellerinin takip edecekleri izleklere yönelik bir düzenleme ve yaptırım henüz mevcut değildir. Mevcut çoğu uygulama bilinçsiz, düzensiz, akranlıktan uzak ve ezbere çalışmalar olmaları doğrultusunda hem taşınmaz kültür varlıklarının önemlerine, hem de topluma sağlanan bilgi ve hizmetlere ulaşılabilirliğe dair ciddi tehditler içermektedir.

Korunması gerekli kültür varlıklarının büyük bir kısmına özgün amaçları dışında fonksiyonlar (dernek, restaurant, kafe, kamu binası, müze, vb) yüklenmesi; geri kalan kısmının ise zaten kamu yapısı (cami, türbe, kahve, vb) olmaları dolayısıyla 5378 s.K.'un Geçici 2. Maddesi gereğince *“kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir”* [2] hükmü kapsamında tamamıyla ulaşılabilir olmaları gerekmektedir. Tüm mevcut ve potansiyel kamu yapılarına, yürürlükteki ulaşılabilirlik mevzuatı bağlamında tam bir ulaşılabilirliğin devletçe zorunlu kınılması, pek çok açıdan çok da esnek olmayan iki disiplin olan koruma ve ulaşılabilirliğin aynı payda altına alınması anlamına gelmektedir.

Diğer bir deyişle; birbirinden çok farklı dinamikleri olan üç disiplin -yerelliği ilke edinerek toplumun geçirdiği kültürel süreçlere dair izlerin gelecek nesillere aktarıldığı ve bu izlerin sürdürülebilirliklerinin irdelendiği koruma disiplininin; evrenselliği ilke edinen ulaşılabilirlik; ve bu iki disipline yönelik veri ve hizmetlerin birbiriyle uyumunu sorgulayıp denetleyen akreditasyon- son yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye’de de mimari tasarım ile yapıyı çevreye yönelik izleklere de sık sık bir arada irdelenmektedir. Uzun yıllardır süregelen deneyimlerle şekillenen uluslararası kabuller bütünü olan ulaşılabilirlik standartlarının, geleneksel yaşam kalıplarıyla şekillenmiş yapılardaki koruma uygulamalarında sağlanabilmesi başlı başına bir problem durumundadır.

Bu bağlamdaki sıkıntılar;

- Mantık;
- Fiziksel müdahale ve yeterlilik

olmak üzere iki ana grupta değerlendirilmelidir.

Mantık ile ifade edilen, gerek genel geçer ve gerekse de güncel ulaşılabilirlik ve koruma yaklaşımlarının aynı payda altına ele alınabilmesindeki zorluk, hatta imkânsızlıkları ifade etmektedir. Çünkü ulaşılabilirlik standartlarının dikkate değer bir kısmı çeşitli düzeylerde teknolojik, geri kalanıysa görsel, işitsel, hissetsel vb bileşenleriyle geleneksel yapıyı çevreye çok ciddi müdahaleler gerektirebilmektedir. Koruma disiplininin böylesi ciddi uygulamalara ne kadar sıcak baktığı ve izin verdiği ise başlı başına bir tartışma konusudur.

Fiziksel yeterlilikle ifade edilen ise ulaşılabilirlik mevzuat ve standartları ile öngörülüp zorunlu tutulan uygulamaların, müdahale edilecek binanın üretildiği dönemin mütevazı ihtiyaç, olanak ve teknik imkânlarının bir bütünü olan nicel ve nitel yapısına ne kadar adapte olabileceği sorunudur.

Bu iki sıkıntı bağlamında; sosyal yaşamın her noktasında olduğu gibi mimari ulaşılabilirlikte de sağlanması gereken standartlaşmaya ek olarak, standartlaşmanın ilgili tüm akademik disiplinlerle birlikte geliştirilmesi son derece önemlidir [3]. Dolayısıyla, herkesin eşit oranda yararlanması gereken kamusal hizmet ve bilgilerin kültür varlığı özelliği taşıyan taşınmazlarda sağlanabilmesine yönelik tüm uygulamaların da bir akreditasyon modeli bağlamında eşdeğerleştirilmesi, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir zorunluluktur.

Bununla birlikte ulaşılabilirlik ve korumaya ilişkin gerek idari düzenlemeler ve gerekse de kod ve standartlar, insan ölçeğini temel alan doğaları gereği küreselden yerele doğru bir yayılım göstermektedir. Fakat söz konusu akreditasyon olduğunda yayılım, bunun tam tersi bir şekilde yerelden küresele yönelen bir süreç takip etmektedir [4]. Dolayısıyla ulaşılabilirlik norm ve standartlarının, tüm uluslararası örneklerde olduğu gibi korunması gerekli kültür varlığı taşınmazlar için özelleştirilmeleri zorunluluğu da göz önünden ayrılmamalıdır. 3194 sayılı İmar Kanunu'nu (3194 s.K.) temel alan alt mevzuata dayanılarak [5] projelendirilen ve üretilen yeni yapıların aksine, kültür varlığı niteliği taşıyan taşınmazları konu edinen mevzuat ve standartlar esnek ve öznel akademik yaklaşımlarla elde edilebilecek çözümlere açıktır. Bu esneklik ve öznel norm ve standart mantığının kabullenebildiği kavramlar değildir.

Konularda sorumlu devlet kurumlarının iş akış şemalarının ve çalışma düzenlerinin incelenmesi sonucunda taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerinin yasal düzlemde sağlanamamış olmasının sebepleri olarak şunlar belirlenmiştir:

- Problem henüz tanımlı değildir;
- Hiçbir yasal düzenlemede kültür varlıklarının ulaşılabilirliğine yönelik belirleyici ve/veya yönlendirici hüküm bulunmamaktadır;
- Konu hakkında yetkili devlet kurumu konusunda belirsizlik mevcuttur;
- Koordinasyon gereken şartlar ve bu şartların oluştuğuna dair karar verme mekanizması konusunda bir hüküm bulunmamaktadır;
- Birden fazla devlet kurumunun koordine edilmesi söz konusu olan durumlarda, gerek koordinasyon sistemi ve gerekse de koordinasyon sorumlusu kurum konusunda herhangi bir çalışma bulunmamaktadır;
- İlgili yasa, yönetmelik, norm ve standartlara dayanılarak projelendirme ve benzeri işleri yürütme yetkilisi teknik insanlar hakkında herhangi bir hüküm bulunmamaktadır;
- Yapılı çevre konusunda ruhsatlandırma yetkilisi devlet kurumlarının, kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerine yönelik nasıl bir süreç takip edeceklerine dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır;
- Dolayısıyla mevzuata aykırılıkta izlenecek süreç hakkında rehberlik edecek bir kaynak bulunmamaktadır;

- Teknik bağlamda yetkilendirmenin, nasıl bir eğitim süreciyle gerçekleştirileceğine dair bir çalışma bulunmamaktadır;
- Konu ile ilgili teorik ve pratik bilgi edinilecek danışman (özel ya da tüzel kişilik) bulunmamaktadır.

Kamu kurumlarının kullanımındaki taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerine yönelik tüm projelendirme faaliyetleri, ancak ilgili kurumun koruma bölge kurullarına, bu kapsamda hazırlanan ve gerek veri ve gerekse de teknik yeterliliği tartışılır projeler iletmeleri ile yürütülmektedir [6] [7]. Mevzuatta ulaşılabilirliğe yönelik nitelendirilebilecek herhangi bir proje kalemi olmamasından dolayı, bu ihtiyaca ilişkin teknik çalışmalar koruma bölge kuruluna mimari, restorasyon ve/veya rekonstrüksiyon projelerine işlenmiş halde sunulmaktadır. Çoğu zaman yapının taşınmaz kültür varlığı özelliği dikkate alınmadan yapılan projelerin uygulanması, hazırlayan mimarlar kadar, ön onaydan geçirenler, raportörler ve kurul üyeleri gibi onay ve/veya ruhsat yetkilisi diğer teknik insanların da konu hakkında yeterliliğe sahip olmamasından dolayı çok ciddi eksiklik ve sıkıntıları beraberinde getirmektedir.

Hatta bu kadarı bile, mevzuatta herhangi bir bağlayıcı hüküm bulunmamasından sebebiyle çoğunlukla bilinçsizlikten dolayı yapılmayabilmektedir. Dolayısıyla restorasyon projeleri, istisnai durumlar dışında herhangi bir ulaşılabilirlik önerisi olmadan değerlendirilmekte ve bu şekilde onaylanmış projeye uygun yapılan uygulamaların genellikle son etabındaki denetlemeler esnasında fark edilen ulaşılabilirlik eksikliği; genellikle herhangi bir onay gerektiğinden bile haberi olmayan personelce adeta yasak savma şeklinde, en kolay, en bilinçsiz, ama genellikle taşınmaz kültür varlığında kalıcı etki bırakabilecek şekilde yapılmaktadır. Nadir de olsa bilinçli bir şekilde, proje kapsamına alınmış olsa da bu sefer konuyu değerlendiren teknik insanların bilgi ve deneyim eksiklikleri söz konusu olmaktadır.

Bu duruma bir de uygulama alanında çalışan niteliksiz işgücünün bilinçsiz ve saygısız müdahaleleri de eklenmektedir. Bu bilinçsiz uygulamalar gerek hedeflenen ulaşılabilirlik kalitesi ve gerekse de ulaşılabilirliğin sağlanması sürecinde kültür varlığı taşınmazın tarihi kimliğine son derece zararlı ve hatta geri dönüşü olmayan etkiler bırakabilmektedir.

III. KORUMA-ULAŞILABİLİRLİK AKREDİTASYON MODELİ

Bu değerlendirmeler bağlamında, Koruma-Ulaşılabilirlik Akreditasyon Modeli'nin oluşturulmasında temel bakış açısı, “mevcut süreçlerin mümkün olduğu kadar az değiştirilmesi, taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerinin mümkün olan en az müdahale ile gerçekleştirilmesi” ilkesidir.

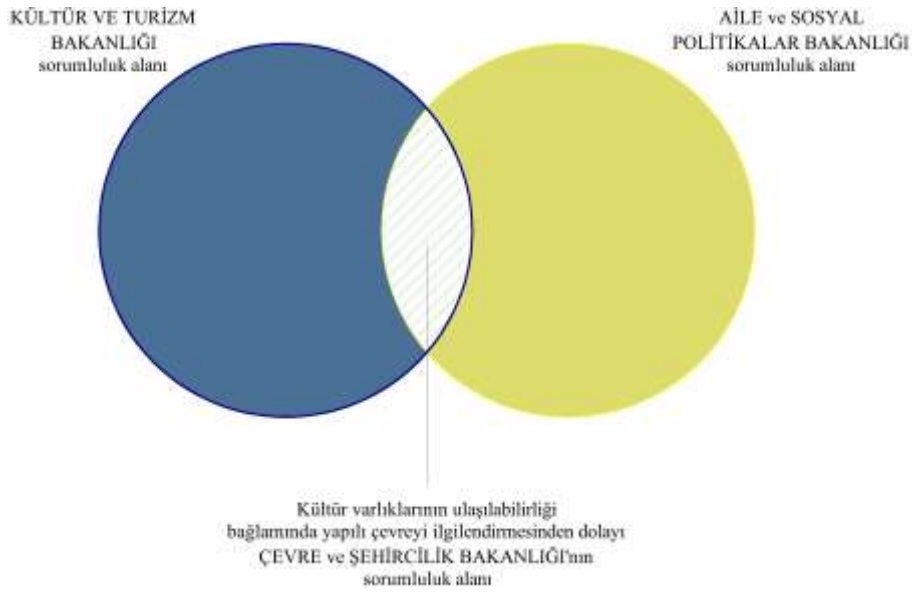
Taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirlikleri özelinde Tablo 1’de önem sıraları belirtilen dört bakanlıktan ilk üçünün hususunda mevzuat; sonuncusunun ise norm ve standart hazırlama sorumlulukları bulunmaktadır. Dolayısıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın, genel anlamda kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerine dair ulusal politikaların belirlenmesiyle her kalemdeki akreditasyon ve koordinasyonun sağlanması; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın ruhsat, uygulama ve denetimlerin sorumlusu kurum olması; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın ise detaydaki belgeleri hazırlama sorumlusu kurum olmaları bağlamında bir hiyerarşi söz konusudur.

Tablo 1. Bakanlıkların konuya müdahil olmaları bağlamında önem sıraları

Kültür ve Turizm Bakanlığı (kültür varlıkları açısından)
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ulaşılabilirlik açısından)
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (yapılı çevre açısından)
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (norm ve standartlar açısından)

2863 s.K.'un özel kanun olması bağlamında amir hükümler içermesinden dolayı [8] konu hakkındaki koordinasyonun Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda olması, modelin sekretaryasının ise uygulama ve denetim yetkilisi durumundaki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve taşra teşkilatınca yürütülmesi önerilmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliği uygulamalarında, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yetkilerinin çakıştığı bir alan söz konusudur (Şekil 1). Bu alan, taşınır ya da taşınmaz tüm kültür varlıklarının yapılı çevrede bulunuyor olmaları dolayısıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın da sorumluluğunda bulunmaktadır [5]. Bu da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile merkez ve taşra teşkilatının, kültür varlıklarının ulaşılabilirliği süreçlerinin sekretaryası olarak düşünülmesinin mantığını oluşturmaktadır.

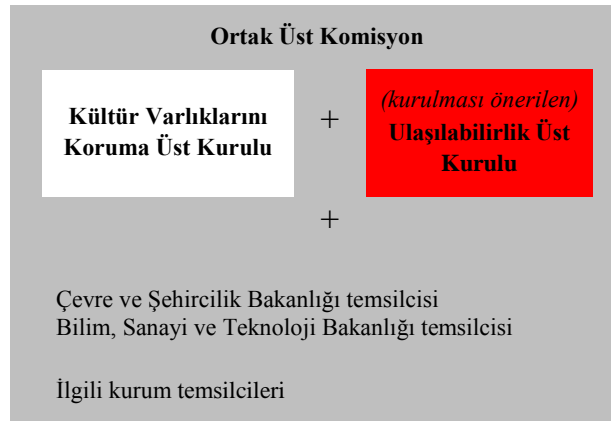
Şekil 1. Kültür varlıklarının ulaşılabilirliği konusunun kurumsal sorumluluk bağlamı

Bununla birlikte, kültür varlıklarının ulaşılabilirliği konusunda ulusal bağlamda yapılacak akreditasyon çalışmaları öncesinde, ana mevzuat metinlerinde bir takım değişiklik ve eklemelerin ve bunlara dayanan bir takım yeni mevzuat metinlerinin süratle geliştirilmeleri zorunludur:

- 2863 s.K.'da, taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerine ilişkin 5378 s.K.'a atıflarda bulunulması;

- 5378 s.K., taşınmaz kültür varlıklarına atıfta bulunan ve böyle durumlar için 2863 s.K. amir hüküm kabul eden hüküm eklenmesi;
- 2863 s.K.'da, bu Kanun ile 5378 s.K.'un müştereken sorumlu oldukları durumlar için gerekli yönetmelik/yönetmeliklerin hazırlanması;
- 5378 s.K.'a ulaşılabilirlik üst kurulu ve bölge kurullarının kurulmasına yönelik hükümler eklenmesi;
- 2863 ve 5378 s.K.'lara, koordinasyon yetkilisi bakanlık ile hangi bakanlıkların koordine edileceğine dair hüküm eklenmesi;
- 2863 s.K.'da talimatı verilen ve Koruma-Ulaşılabilirlik Ortak Kurulu ile kültür varlıklarının ulaşılabilirlikleriyle ilgili diğer tüm gereklilikleri içeren yönetmelik /yönetmeliklerin hazırlanması;
- 3194 s.K.'da ulaşılabilirlik projesi tanımı yapılması;
- 2863 ve 5378 s.K.'larda ulaşılabilirlik projesine atıfta bulunulması.

Önceki bölümde bahsedilen yasal düzenleme sağlanamamasının sebeplerinin sıralandığı çıkarımdan; devlet hiyerarşisinde olumlu bir adım atılabilemesinin, ancak en üst bürokratik düzeyler olan ilgili bakanlıkların ciddi anlamda koordinasyonu ile mümkün görüldüğü ve çalışmaların ilk adımının da böylece atılması gerekliliği son derece açık bir biçimde anlaşılmaktadır.

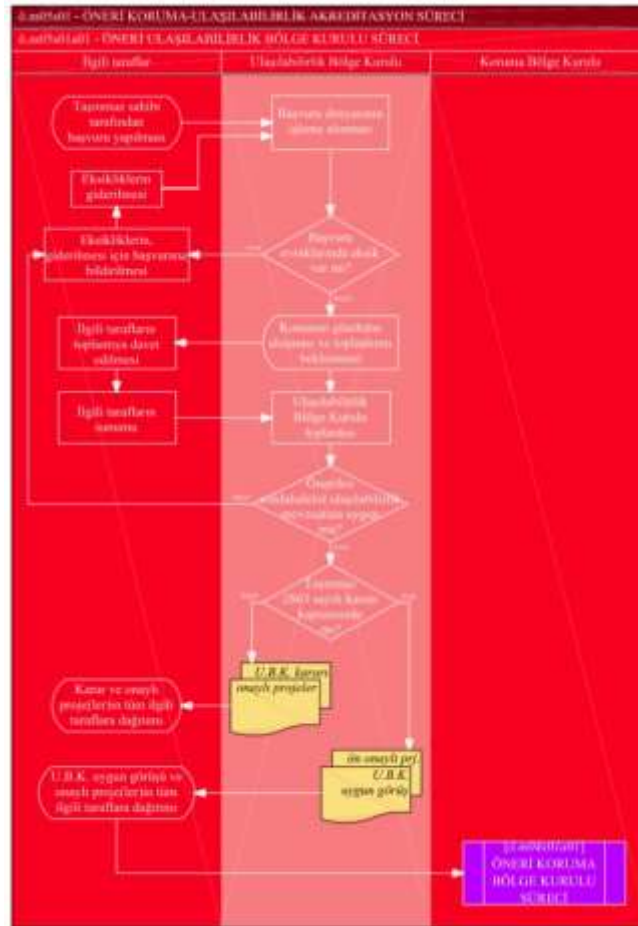
Şekil 2. Merkezi bir oluşum olması bağlamında “Ortak Üst Komisyon”un şeması

2863 s.K. kapsamında oluşturulmuş yapılanma, gerek merkezi ve gerekse de taşra teşkilatları bağlamındaki karar ve uygulamalarda akreditasyon sağlanmasına yönelik oldukça başarılıdır. Modelde, böylesi bir yapılanmanın, ulaşılabilirlik bağlamında da oluşturularak 2863 s.K. kapsamında kalan taşınmazlarla birlikte tüm yapılı çevrenin ulaşılabilirliği konusunda karar verme ve onay yetkisi olması önerilmektedir. “Ulaşılabilirlik Üst Kurulu” adlı bu yapılanmanın, Kültür Varlıklarını Koruma Üst Kurulu mantığında çalışması, gerektiğinde de koordinasyon amacıyla diğer üst kurul ve benzeri mercilerle ortak kurullar oluşturma ve/veya ulusal politika bağlamında tüm kurumlara gerekli danışmanlık hizmeti verebilmesi önem arz etmektedir. 5378 s.K.'la kurulacak ve ABD'deki örneği gibi [9], üst düzey bürokratlar tarafından yönetilmesinin yanında ağırlıklı olarak akademik özellik arz

edecek Ulaşılabilirlik Üst Kurulu, ülke çapındaki ulaşılabilirlik yaklaşım ve ilkelerini belirlemenin yanında Kültür Varlıklarını Koruma Üst Kurulu ile birlikte, bakanlıklar arası ortak bir üst komisyonun ana eksenini teşkil etmesi önerilmektedir.

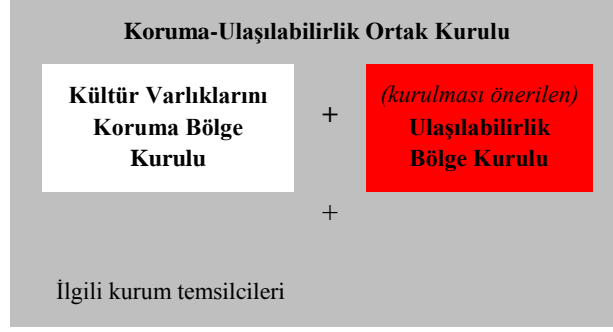
Daha önce de belirtildiği üzere kurumlar arası hiyerarşinin oluşturulmasını takip eden süreçte yürürlüğe girecek bakanlıklar arası bir protokol ile bakanlıklar arası bir ‘‘Ortak Üst Komisyon’’ önerilmektedir (Şekil 2). Bu komisyon, ABD’deki örneklerinde olduğu gibi üst düzey bürokratlardan teşkil edilmesi zorunlu bir oluşumdur.

Ulaşılabilirlik Üst Kurulu’nun belirleyeceği ilkesel değerlendirmeler ışığında, yereldeki uygulamaların yürütülebilmesi amacıyla belirli bölgelerde Ulaşılabilirlik Bölge Kurulları önerilmektedir. Bu kurullar, daha önce de belirtildiği üzere Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri bünyesinde çalışacaklardır. Gerek yapıların ve gerekse de yol, kaldırım, durak ve benzeri açık alanların yapılarla bütünleşik ulaşılabilirliğinden sorumlu olacak Ulaşılabilirlik Bölge Kurullarının sorumluluk alanlarının çok daha geniş olmasından dolayı, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları gibi görevlendirme esaslı değil, memuriyet esaslı düzenlenmeleri önerilmektedir.

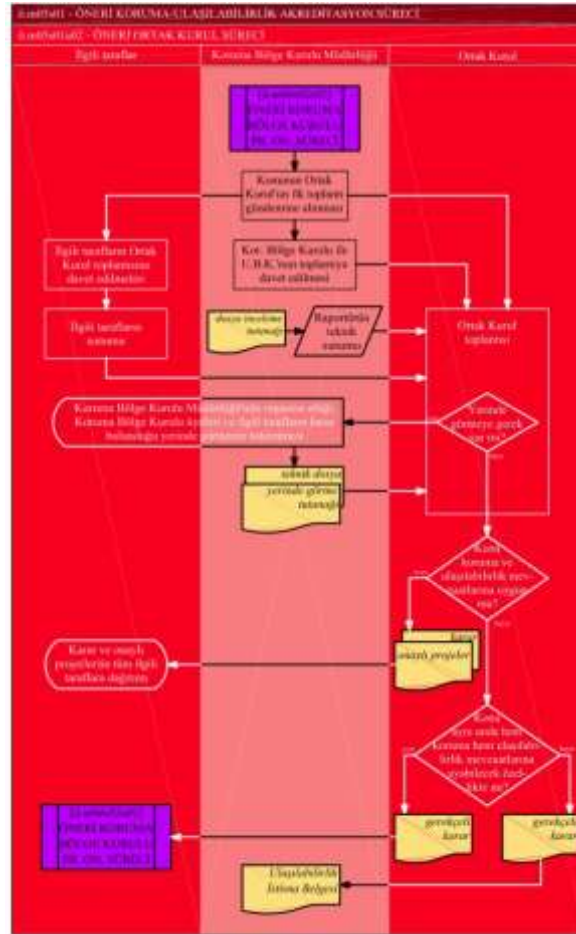

Kültür varlıklarının ulaşılabilirliğinin sağlanması söz konusu olan uygulamalarda ise Ulaşılabilirlik Bölge Kurulları’nın konu hakkında onayları, Koruma Bölge Kurulları nezdinde olumlu görüş olarak değerlendirilecektir. Şayet Koruma Bölge Kurulu, Ulaşılabilirlik Bölge Kurulu onaylı proje gereği yapılacak müdahalelerin taşınmaz kültür varlığının tarihi önemine, dokusuna, strüktürüne ve benzeri değerlerine zarar verebileceği düşüncesinde olmazsa rölöve, restitüsyon, restorasyon /yeni yapılanma

/rekonstrüksiyon projelerinin eki kapsamındaki Ulaşılabilirlik Proje ve raporlarının da kurulca onaylanması önerilmektedir (Şekil 3). Şayet koruma bölge kurulunca, taşınmaz kültür varlığının tarihi önemine, dokusuna, strüktürüne ve benzeri değerlerine zarar verebilecek bir müdahale olacağı fikri oluşursa, Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü koordinasyonunda Ulaşılabilirlik Bölge Kurulu'na ortak toplantı talebi iletilecek ve Koruma-Ulaşılabilirlik Ortak Kurulu (Ortak Kurul) adı altında ortak çalışma yapılacaktır (Şekil 4). Koruma-Ulaşılabilirlik Ortak Kurulu'na, 2863 s.K.'dan dolayı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Başkanı başkanlık etmesi önerilmektedir.

Şekil 4. Taşra oluşumu olması bağlamında “Koruma-Ulaşılabilirlik Ortak Kurulu”nun şeması

Şekil 5. Öneri Ortak Kurul idari akış şeması

Ortak Kurul, Dünyadaki benzerlerinin aksine iki ayrı kurulun oluşturduğu bir yapıda olacaktır. Benzer örneklerde ulaşılabilirlik ile ilgili kurulunun kararları genellikle kültür varlıklarından sorumlu yetkili memur ya da kurumun onaylından sonra yürürlüğe konmaktadır.

Sekretarya hizmetlerini Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün üstleneceği Ortak Kurul, Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün oluşturacağı gündem çerçevesinde iki kurulun da tüm üyelerinin katılımıyla toplanacaktır (Şekil 5). Ortak Kurul'un düzenli bir toplantı rutini olmaması, toplantı yeri ve benzeri konuların yoğunluğuna göre belirlenmesi önerilmektedir.

Ortak Kurul, taşınmaz kültür varlığı mahiyetindeki tüm kamu yapıları, müzeler, örenyerleri, sit alanları ve benzeri yerler ile yapı sahiplerinin talebi üzerine özel mülkiyete konu taşınmazlara yapılacak müdahalelere onay yetkisine sahip olacaktır. Ayrıca tarihi yapılara kamusal alanlardan erişim güzergâhlarına ve sit alanlarının ulaşım kararlarına ilişkin müdahaleler için de Ortak Kurul'un uygun görüşü gerekmektedir.

Ortak Kurul çalışmaları iki şekilde yürütülecektir:

- 1- Ulaşılabilirlik Bölge Kurulu'nun uygun görüşünün Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun görüldüğü durumlarda oturumsuz toplantı yapılmış kabul edilecektir;
- 2- Ulaşılabilirlik Bölge Kurulu'nun uygun görüşünde önerilen müdahalelerin Koruma Bölge Kurulu tarafından, taşınmaz kültür varlıklarına olumsuz etki yapacak olmasından dolayı uygun görülmediği durumlarda oturumlu toplantı yapılacaktır.

Bunun en önemli getirisi özellikle kültür varlıklarında olduğu üzere, zaten yoğun olan izlek silsilesini ulaşılabilirlik özelinde daha fazla bürokrasiden kurtarmaktır.

Modelde ayrıca, Ortak Kurul kararıyla ulaşılabilirliğin sağlanamadığı resmileştiğinde, ilgili tarafa "Ulaşılabilirlik İstisna Belgesi" verilmesi önerilmektedir. Söz konusu taşınmaz kültür varlığında sağlanacak hizmet ve etkinliklerin her türlü tanıtım, internet kaynakları ile varlığın girişine ya da görülebilecek yerlerine, alanın ulaşılabilirlik konusunda istisnaya sahip olduğunu belirten uyarılar konularak kısıtlı insanların durumdan haberdar olmalarının sağlanması önemlidir.

Ortak Kurul'un karara bağladığı projelerin uygulama ve denetim safhalarında ise 20 Temmuz 2013 tarih ve 28713 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği"nde kurulmalarına dair hükümler bulunan komisyonlar ile 2863 s.K. ve alt mevzuatının denetim ve ruhsat yetkisi verdiği idareler görev yapacaktır.

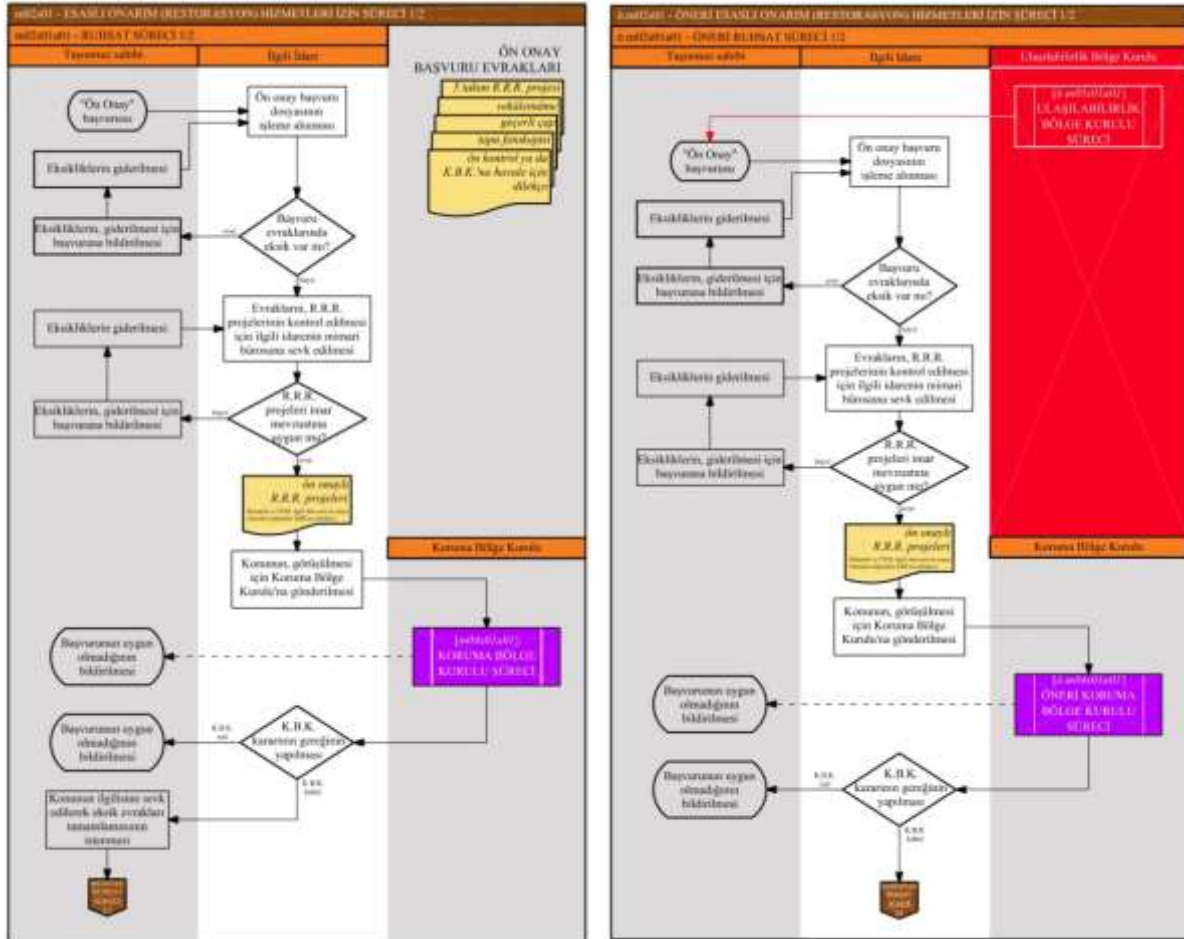
Tüm ruhsat ve denetim süreçleri bağlamında taşınmaz kültür varlığı vasfındaki yapı ya da alanlarda yapılacak uygulamalara ilişkin projeler; mimari, restorasyon ve/veya rekonstrüksiyon projelerinden ayrı hazırlanıp sunulan "Ulaşılabilirlik Projesi" olarak adlandırılacak ve raporlarıyla bir bütün teşkil edecektir. Bu projeler, taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki dâhil olmak üzere tüm kamu yapılarında zorunlu olacak ve yapı sahibinin isteği ve fonksiyonun gerektirmesi halinde diğer özel ya da tüzel kişilerden de talep edilebilecektir ve Ulaşılabilirlik Yetki Belgesi sahibi mimar tarafından hazırlanmalıdır.

Müdahalenin basit bakım ve onarım kapsamında olduğu durumlarda ise Ulaşılabilirlik Raporu yeterli olacaktır. Bu rapor da Ulaşılabilirlik Yetki Belgesi sahibi mimar tarafından hazırlanmalıdır. Ulaşılabilirlik Raporu, yapının mevcut ulaşılabilirlik durumunun özetlendiği bir rapor olmakla ve Ulaşılabilirlik Projesi'nin bir eki olmanın yanında özellikle basit onarımlarda mevcut haliyle

ulaşılabilirlik gereksinmelerinin zaten karşılanmakta olduğunu ve esaslı onarım gerektirecek bir durum arz etmediğinin bir özeti mahiyetinde olacaktır. Şayet, Ulaşılabilirlik Raporu'nda öngörülen müdahalelerin ilgili idarenin yetkisini aştığı bir durum söz konusuysa, ilgili idarenin Ulaşılabilirlik Projesi'ni ilgisinden isteyerek konuyu tüm bilgi ve belgeleriyle birlikte Koruma Bölge Kurulu'na sevk etmesi önerilmektedir.

Ulaşılabilirlik Yetki Belgesi, üniversitelerin ilgili bölümlerinde ve Ulaşılabilirlik Üst Kurulu tarafından akredite edilerek onaylanan meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının sürekli mesleki gelişim birimleri ve diğer kurumlarca verilen eğitimlerin sonucunda düzenlemelidir. Bu sertifika ayrıca, Ulaşılabilirlik Bölge Kurulları'nda görev alacak teknik personelin de sahip olması zorunlu bir belge niteliğinde olması uygun olacaktır.

Tüm bu idari müdahale önerilerine ek olarak, çalışmada incelenerek oluşturulan mevcut akış şemalarının yeni yapılanma bağlamında revizyonları yapılmıştır. Oluşturulması önerilen yeni kurul ve benzeri birimlerim, modelin hayata geçebilmesi için süreçlere müdahaleleri akış şemaları halinde önerilmiştir (ŞEKİL 6).

Şekil 6. Mevcut (solda) ve öneri akış şemalarına örnek

IV. SONUÇ

Çalışmada 2863 s.K. kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarına, bu taşınmazlarda hizmet veren ve/veya verecek kamusal fonksiyonlara 5378 s.K.'a dayanılarak zorunlu tutulan ulaşılabilirliğinin sağlanmasına yönelik bir idari model sunulmuştur. Türkiye'deki mevzuat ile bu mevzuata göre oluşturulmuş mevcut yapılanmayı etkili biçimde kullanmayı hedef alarak minimal müdahalelere dayanan bu model, sistemin eksikliklerini giderme bağlamında uluslararası işleyişin analiziyle geliştirilmiş ve mevcut sisteme en uygun biçimde planlanmıştır. Bu doğrultuda modelde uluslararası örnekler kadar Türkiye'nin yerel özellikleri de göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmanın bir diğer aşaması ise korumaya dair tüm süreçlerin ulaşılabilirlik bağlamında irdelenmesini içermektedir. Daha önce belirlenen eksiklikler ve teorik müdahale önerileri bağlamında yapılacak tüm müdahalelere yönelik izin, uygulama ve denetim süreçleri akış şemalarıyla belirlenmiştir. Ayrıca bu müdahalelerin yasal dayanak bağlamındaki düzenleme önerileri de model kapsamında ilişkilendirilmiştir. Genel olarak mevzuata ve süreçlere çok kapsamlı müdahalelerin uygulanabilir olmayacağı gerçeği ile mevcut sistemin en üst düzeyde kullanımı ve sisteme asgari müdahale edilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma, mimari tasarım bağlamındaki ulaşılabilirlik kültürünün, taşınmaz kültür varlıkları açısından ortaya çıkan problemlere yöneliktir. Ulaşılabilirlik kültürünün değerlendirilmesi açısından bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklılıkları şunlardır:

- Mimari tasarımda koruma ve ulaşılabilirlik konularını bir arada ele almaktadır;
- koruma, ulaşılabilirlik ve akreditasyon konularının Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında ihtiyacı olan çatının oluşturulmasına yönelik bir çalışmadır;
- taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliğine yönelik Türkiye'de yapılan ilk çalışmadır;
- mevzuat metinleri de dahil olmak üzere taşınmaz kültür varlıkları ile ulaşılabilirlik konularından öte, bu konulara ait kavramları bir arada kullanan ilk çalışmadır;
- problemin çözümüne yönelik olarak Türkiye'deki mevcut mevzuatı ve bu mevzuata dayanan mevcut idari yapılanmayı kullanacak, gerektiğinde ise bunlara asgari düzeyde müdahalelerde bulunacak bir modeldir;
- uluslararası uygulamalardan beslenen, ancak yerellik bağlamında Türkiye'nin şartları göz önünde bulundurularak oluşturulmuş bir modeldir;
- salt kültür varlıklarının yanında, tüm yapı çevrenin ulaşılabilirliğini hedef alan çalışmaların, yasal mevzuat düzenlemelerinin, standartlaşmaların önünü açacak yol gösterici bir çalışmadır.

Bu çalışmanın devamında yapılabilecek ve gelecekteki çalışmalara yol gösterebileceği düşünülen bazı öneriler şöyle sıralanabilir:

- modelin önerdiği yasal revizyonların kamu kurumları nezdinde hazırlanarak süratle uygulamaya geçilmesi;
- modelin uygulama aşamasında mükemmelleştirilmesine yönelik ciddi bir analiz çalışmasının yapılması;

- modelin yol göstereceđi standartlařmanın ve ilgili sorumluların belirlenerek sűratle uygulamaya geçirilmesi;
- dođurđan bir model olması bađlamında yeni çalıřmalara yol gűstermesi;
- kurulacak akademik akreditasyon sisteminin teorik temellerinin oluşturularak teknik eđitimin akreditasyon ve belgelendirmesinin sistematize edilmesi.

Dolayısıyla alışma,

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı;
- Kűltűr ve Turizm Bakanlıđı;
- evre ve şehircilik Bakanlığı;
- koruma bűlge kurulları;
- koruma profesyonelleri;
- ulaşılabilirlik profesyonelleri;
- sivil toplum kuruluřları;
- űniversiteler;
- yerel yűnetimler;
- akreditasyon kurum ve kuruluřları;
- kısıtlı bireyler

için bir referans kaynak niteliği taşımaktadır.

V. KAYNAKLAR

- [1] ŐZİDA (T.C. Bařbakanlık Őzűrlűler İdaresi Bařkanlıđı), *Ulařılabilirlik stratejisi ve ulusal eylem planı (2010-2011)*, **T.C. Resmi Gazete**, No:27757, Tarih:12/11/2010.
- [2] Anonim, *5378 sayılı engelliler hakkında kanun*, **T.C. Resmi Gazete**, No:25868, Tarih:07/07/2015.
- [3] Ő. Belir, *Mimari Eriřilebilirlik Kılavuzu*, Őzűrlűler Vakfı, (2009).
- [4] H. Őnver, R. Yamaçlı, L.Y Tokman Dűzce Őniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi **2(2)** (2014) 295-306.
- [5] Anonim, *3194 sayılı imar kanunu*, **T.C. Resmi Gazete**, No:18749, Tarih:09/05/1985.
- [6] Anonim, *Korunması gerekli tařınmaz kűltűr varlıklarının yapı esasları ve denetimine dair yűnetmelik*, **T.C. Resmi Gazete**, No:25842, Tarih: 11/06/2005.
- [7] Anonim, *Kűltűr ve tabiat varlıklarını koruma yűksek kurulunun 660 sayılı ilke kararı (Tařınmaz kűltűr varlıklarının gruplandırılması, bakım ve onarımları)*, No:660, Tarih:05/11/1999.

- [8] Anonim, *2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu*, **T.C. Resmi Gazete**, No:18113, Tarih:23/07/1983.
- [9] H.nver, *Ulaşılabirliğin Akreditasyon Sürecinde Değerlendirilmesi ve Taşınmaz Kültür Varlıkları*, Türkiye Alim Kitapları, (2016).